

Ще чотири криворізькі музеї за своєю тематикою частково відображають історію промисловості краю в цілому, серед яких: Криворізький історико-краєзнавчий музей з філіями в Тернах та 3-D відеогалерею; геолого-мінералогічний музей Криворізького національного університету, до експозиції гірських порід і мінералів якого включено ті, що видобуваються в Кривбасі, розповідається про залізорудну промисловість краю.

Залучення музеїв м. Кривий Ріг до туристичної справи є ефективним чинником розвитку індустріального туризму в регіоні. В туристичній діяльності музеї є складовою екскурсій з індустріальною тематикою. Як показав досвід розвитку індустріального туризму в Кривому Розі, потенціал музеїв з промисловою тематикою має наступні риси:

- використання музеїв промисловості в туризмі можливе у напрямках – індустріальний, культурно-історичний, екологічний, пізнавальний, геологічний;
- музеї промисловості можуть бути окремими об'єктами відвідування (витратний час 1–2 години);
- музеї промисловості можуть стати одним з об'єктів відвідування в екскурсійному маршруті;
- включення музею промисловості до екскурсійного маршруту повинно відповідати змісту теми та маршруту, відведеному часу на екскурсію (наприклад, музей комбінату або заводу логічно відвідувати лише тоді, коли до екскурсійного маршруту входять і справжні працюючі об'єкти з реальним виробництвом);
- в музеях промисловості має працювати в штаті спеціально підготовлений екскурсовод, який є працівником музею і має спеціальну підготовку в галузі знань техніки, технологій виробництва, матеріалів та продукції виробництва;
- музеї промисловості повинні використовувати інноваційні технології демонстрацій – 3D-формати (як у відеогалереї Кривого Рогу), відеофільми, міні-моделі технологічних процесів, інтерактивні карти та макети;
- музеї промислової тематики повинні мати можливості продажу сувенірної продукції – вироби з каміння, магніти, листівки, шматочки готової продукції з логотипом підприємства, фотографії, альбоми, буклети, заводські газети, диски з відеоматеріалами, флешки з логотипом підприємства та ін.

Висновки. Музеї з промисловою тематикою є основним типом музеїв в індустріальних регіонах, які відображають історію та специфіку господарства в краю в цілому та особливості окремого підприємства. Метою роботи музеїв промисловості є популяризація експозицій, поширення знань про підприємства, сприяння освіти широких верств населення, забезпечення профорієнтації серед учнівської та студентської молоді. Музеї з промисловою тематикою є складовими екскурсійних маршрутів в індустріальному туризмі. Для Кривого Рогу особливо актуальним є створення національного історико-культурного заповідника «Криворіжжя», до структурних підрозділів якого необхідно включити відділ керівництва філіями та музеями на громадських засадах, туристичне бюро.

1. Косторова Г.Е. Музееведение: курс лекций [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/149950/>.
2. Основи музеєзнавства, маркетингу та рекламно-інформаційної діяльності музеїв : навч. посіб. / П. Горішевський, М. Ковалів, В. Мельник, С. Оришко. – Івано-Франківськ : Плай, 2005. – 190 с.
3. Закон України «Про музеї та музейну справу» від 29 червня 1995 р. // Відомості ВР України. – 1995. – № 25. – С. 191.
4. Пацюк В.С. Индустриальный туризм: теоретические и прикладные аспекты становления / В.С. Пацюк // Сфера туризма и гостеприимства в эпоху глобализации : сб. междуна. науч-практ. форума. – Пермь : Перм. гос. акад. искусства и культуры, 2013. – С. 85–90.
5. Пацюк В.С. Територіальна організація індустріального туризму Криворіжжя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук / В.С. Пацюк. – К. : КНУ, 2011. – 24 с.

Костюкова О.М., Сивак О.В.

Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

ЛІТЕРАТУРНО-МЕМОРІАЛЬНІ ЕКСКУРСІЙНІ ПРОГРАМИ НА БАТЬКІВЩИНУ Т.Г. ШЕВЧЕНКА: ОСВІТНІЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. У період відзначення 200-річчя з дня народження Т.Г. Шевченка значної актуальності набувають освітні літературно-меморіальні екскурсії на батьківщину великого Кобзаря. Саме там відбувся початок його творчого становлення як геніального поета, художника і філософа. У своєму зверненні до сучасників та майбутнього покоління він закликав вирішувати не

тільки поточні, але й вічні проблеми. Його вічною темою була боротьба за утвердження нової, вільної України.

Мета дослідження – розкрити роль і значення екскурсійних програм на батьківщину Шевченка у навчально-виховному процесі, зокрема, загальноосвітніх середніх навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. У Манільській декларації світового туризму 1980 р. відмічається: «Підготовка до туризму повинна поєднуватися з підготовкою громадянина до виконання свого громадського обов'язку. Підготовка до туристської практики могла б з успіхом стати частиною процесу навчання молоді: введення туризму до навчальних програм є важливим елементом освіти та виховання». У цьому контексті екскурсійні програми сприяють формуванню інтелектуального та культурного світогляду учнівства, як майбутнього української нації. Їхнє основне завдання полягає у наданні додаткових знань на основі максимального використання свого освітнього, пізнавального і виховного потенціалу.

Літературно-меморіальні екскурсії на батьківщину Т. Шевченка надають можливість досліджувати творчість і життєвий шлях поета, який нерозривно пов'язаний з селами Моринці, Будище і Шевченкове (Кирилівка), що є духовним центром національного заповідника, в якому збереглися значні автентичні меморіальні пам'ятки.

Історія заповідника розпочалася з історії садиби, на якій пройшло дитинство поета Т.Г. Шевченка. Цікавою є історія садиби, на якій пройшли дитячі роки поета. Дворище, як відомо, не було ділвищиною Шевченка, а належало селянинові Хомі Тетерюку.

У повісті «Княгиня» Шевченко так змальовував свою рідну хату: «И вот стоит передо мною наша бедная, старая белая хата, с потемневшею соломенною крышею и черным димарем». Під час першої подорожі по Україні в 1843 р. поет намалював цю батьківську хату. Під зображенням напис, зроблений В.В. Гарновським. У вересні 1843 р., відвідавши рідну оселю в Кирилівці, художник виконав малюнок хати, в якій минули його дитячі роки. Під час перебування поета в Яготині в жовтні 1843 р. – не пізніше 10 січня 1844 р. В.М. Рєпніна виконала копію цього рисунка, на якому Шевченко зробив начерк автопортрета.

Розмір хати: довжина – 9,80 м, ширина – 4,55 м, ширина з цокольною частиною – 4,94 м, висота – 4,50 м. Споруда дерев'яна, прямокутна в плані, витягнута з півдня на північ, одноповерхова, з чотирихилою солом'яною покрівлею. Потинькована та побілена. Членується вертикальними дерев'яними балками.

Західний (лицьовий) фасад має центрально-осьову композицію. По центральній осі розташовано проріз дверей прямокутної форми з дерев'яним наличником. Обабіч містяться два віконні прорізи прямокутної форми з дерев'яними наличниками. Двері дерев'яні з кованими елементами. Східний (тиловий) та північний (торцевий) фасад суцільна стіна, потинькована та побілена. Південний (торцевий) фасад має віконний проріз прямокутної форми з дерев'яними наличниками. Декор в інтер'єрі відсутній, стіни побілені, перекриття дерев'яні балкові, підлога земляна, покрівля солом'яна.

Хата обнесена плетеним дерев'яним парканом. На території хати висаджена яблуня, поряд з якою встановлено металеву табличку, на якій міститься надпис: «Ця яблунька висаджена весною 1991 р. правнучками Т.Г. Шевченка (по браті Микиті) Софією Тимофієвною Шолох та Секлітою Артемівною Платенко». Подвір'я батьків Шевченка перейшло до найстаршого сина Микити, який поділив між двома синами – Петром і Прокопом.

На батьківському подвір'ї, в яру, понад річкою, росте кілька кущів калини. Збереглася копанка ще з часів Шевченка. Під горою – молодий садок і вишник, а на горі, біля музею, впорядкована, прикрашена квітами, могила матері, Катерини Якимівни яку поховали тут за її бажанням. Первісна могила була з земляного насипу та з дерев'яним хрестом. У 1930 р. могилу було впорядковано. Встановлено металеву огорожу та білу мармурову плиту з написом: «Могила К.Я. Шевченко, матері народного поета революціонера-демократа Тараса Шевченка». У 1961 р. замінено огорожу та плиту. Змінено напис: «Тут похована К.Я. Шевченко – мати Т.Г. Шевченка – поета, революціонера-демократа». У 1989 р., до 175-річчя з дня народження Т.Г. Шевченка, встановлено гранітний хрест у формі козацького хреста. Замінено огорожу на плиту. Змінено напис: «Тут похована Катерина Якимівна Шевченко, Мати Т.Г. Шевченка, 1783–1823». За функціональною типологією об'єкт є похованням. Довжина плити – 1,7 м; ширина плити вгорі – 0,75 м; висота плити – 0,23 м.

Висота хреста – 1,30 м, а ширина – 0,76 м. Довжина огорожі – 3,25 м; ширина огорожі – 2, 21 м, висота огорожі – 0,9 м.

Могила батька поета, Григорія Івановича, знаходиться в іншому місці – в центрі села. За функціональною типологією об'єкт є похованням. Довжина плити – 1,7 м; ширина плити – 0,75 м; висота плити – 0,24 м. Висота хреста – 1,25 м. Довжина огорожі – 2,78 м; ширина огорожі – 2,06 м; висота огорожі – 0,9 м. На могилі – гранітна сіра плита прямокутної форми, витягнута з заходу на схід. На плиті викарбовано текст: «Тут похований Григорій Іванович Шевченко, батько Т.Г. Шевченка, 1781–1825». Із західної сторони плити встановлено гранітний сирій хрест. Навколо могили металева огорожа з латунними кільцями.

Коли від садиби батьків Шевченка йти далі сільською вулицею на південь, а потім повернути на захід, то вулиця виходить на досить обширний майдан. В часи Тарасового дитинства це була головна площа – цент села Кирилівки. В південному закутку площі (тоді і тепер) стоїть велика вросла в землю хатина, свідок Шевченкового навчання та наймитування. Це – дяківська хата. Ось як описує її Варфоломій Шевченко (він вчився тут у 1828 р.): «Школа була у хаті біля церкви на майдані. Це була хата обідрана, не обмазана, шибки у вікнах розбиті. Од сусідських хат вона різнилась своєю величиною, та тим, що стояла на садибі, самотою, а на кирилівський шинок не походила тільки тим, що держалася в більшому не порядку, ніж він і більш, ніж він, була запущена. Ця хата х малими віконцями була розділена сіньми на дві половини: в половині лівій (від шляху) – сиділи дяки, а в правій була школа. По стінах, в так званій класній кімнаті, було розставлено багато образів, узятих зі старої церкви. Попід образами, через стіну тягнулася полиця, на якій лежали клунки, а з них пахло хлібом і огірками. Через усю кімнату стояв довгий стіл, за ним і вчилися разом усі хлопчики, та й то до науки йшли вибірково, багато хто з дітей лишився без неї. В постиганні наукового ремесла навчання ділилося на дві групи – нижча – діти вчили букваря, Часослова, а вища група – Апостола, «Родное слово», арифметику. Науку починали звичайно з «Аз, Буки, Веди, Глаголь», і вивчали азбуку, починаючи складати слова. Дивлюсь, було, я на них, та й думаю, чому я такий безталанний, нащо мене сердечного, мордують на букварем отим клятим».

Дякова хата збереглася до нашого часу, але не повністю, а лише одна її половина. Складається вона з кімнати і вузьких сіней. Двері у неї зовсім близько до північного вугла, стіни осіли. Вікна малі, дах солом'яний, всередині хати вузькі сіни і комірчина, праворуч кімнати. Поперечний сволок не в хаті, а проходить через сіни і темну комірчину. На сволоку вирізьблений напис церковнослов'янською мовою: «року 1782 апреля дня 2 рабом Божиим...». Кінець сволока обгорів та ім'я залишилося невідомим.

7 листопада 1909 р. школа горіла. Згоріла половина хати від вулиці. Після пожежі погоріла половина хати була відновлена, з решток дерева приробили малі сіни. У цей час хата не була школою, останнім у ній жив дяк Кочубинський із сім'єю. В такому вигляді достояла вона до 1941 р. На вулиці встановлено вказівний знак: «Хата дяка, де вчився і наймитував Тарас Шевченко». З 1970-х років доступ відвідувачів до хати припинено. Її огляд здійснюється через скляні вікна захисної споруди. У часи навчання Т.Г. Шевченка в школі, це була хата на дві половини: в лівій половині мешкали дяки, а у правій містилася школа. За типологією об'єкт є культурно-просвітницьким. Розмір території об'єкта: довжина – 50 м, ширина – 40 м. Розмір об'єкта: довжина – 7,85 м, ширина – 5,0 м, висота – 1,95 м. Споруда дерев'яна, прямокутна в плані, витягнута з півночі на південь, одноповерхова, з чотирисхилою солом'яною покрівлею.

Неподалік від хати дяка знаходились садиби поетового діда, брата Йосипа і сестри Ярини. На подвір'ях встановлено меморіальні дошки. В центрі села стоїть бронзовий пам'ятник Тараса Шевченка, що стоїть на майдані перед сільським будинком культури. Цей пам'ятник встановлено в 1957 р. Автори його – скульптори М.О. Олійник та М.К. Заваров. До Великої Вітчизняної війни в центрі села стояв пам'ятник поетові роботи скульптора Каленя Терещенка, споруджений в 1930 р. на кошти, зібрані сільською громадою. Його дев'ятифігурну скульптурну композицію зруйнували фашисти.

Велике історичне значення спадщини великого генія, Кобзаря, є літературно-меморіальний музей Т.Г. Шевченка розташований на території батьківської садиби Тараса Григоровича Шевченка, де він проживав з 1815 р. по 1829 р. Дворище, як відомо, не було дідівщиною Шевченків, а придбане ними у 1816 р. Григорій Іванович та Катерина Якимівна посиротили дітей дуже рано, недовго господарювала на цій садибі і мачуха, Оксана Терещенчиха. Батьківщину успадкував старший син Микита, а по ньому – його діти.

На колишній батьківській садибі Т.Г.Шевченка 1939 р. відкрито літературно-меморіальний музей поета. До 175-річчя його було реконструйовано. В будинку музею експонуються та зберігаються оригінальні експонати пов'язані з життям та творчістю Т.Г. Шевченка. Будівлю виконано за авторським проектом. Вона є оригінальною пам'яткою українського модерну, що донесла до нашого часу свою автентичність. Вищезгадані об'єкти культурної спадщини є невід'ємною частиною Національного заповідника «Батьківщина Тараса Шевченка», який зберігає пам'ять та традиції, пов'язані з ім'ям Т.Г. Шевченка. Інвентаризація має велике значення для визначення категорії об'єкта культурної спадщини, його збереження та занесення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Важливість паспортизації полягає в тому, що паспорт несе всебічну, докладну й достовірну інформацію про об'єкт.

В музеї 5 основних зали. Перший зал часів дитинства Тараса, козацька епоха. В ньому знаходяться фотографії місць, які відвідував Шевченко. Книга «Гайдамаки» з ілюстраціями Сластіона, видана 1886 р. Другий зал присвячений етнографії, гончарству, стоїть ткацький верстат та інші побутові речі. Село було поділене на кутки. Їх назви віками виколисувались і ввійшли значущою складовою у Тарасову свідомість і пам'ять про рідне село. У третьому залі знаходяться меморіальні речі Тараса та куточок Енгергальдта. Стіл і лава з батьківської хати знаходилися в родичів, а з 1939 р. – в експозиції музею. У четвертому залі – автопортрет Шевченка, листи до брата Микити, перший «Кобзар», виданий в 1840 р. П'ятий зал присвячений вшануванню пам'яті, зокрема світлини його родичів, гостей, людей, які відвідували музей.

Висновки. Літературно-меморіальні екскурсії на батьківщину Т. Шевченка мають важливе освітнє значення у наданні учням можливості наочного пізнання його творчої спадщини.

1. Гончаренко В.О. На батьківщині Шевченка / В.О. Гончаренко. – Дніпропетровськ : Промінь, 1986. – 379 с.
2. Любавко Л.Д. Паросток батьківського саду. Зацвіт Шевченкової долі / Л.Д. Любавко. – Черкаси : Брама-Україна, 2006 – 160 с.
3. Красицький Д.Ф. Шевченківські місця України / Д.Ф. Красицький, Л.Є. Махновець, П.Г. Приходько та ін. – К. : Вид-во Академії наук Української РСР, 1957. – 162 с.
4. Красицький Д.Ф. Дитинство Тараса / Д.Ф. Красицький. – К. : Держвидав, 1958. – 364 с.